COMUNICAREA INTERNAȚIONALĂ ÎN CONTEXTUL MARII DEZBATERI MEDIA
(la 35 de ani de la lansarea Raportului MacBride)

Constantin MARIN,
doctor habilitat în ştiinţe politice, profesor universitar

Summary

The article examines the contributions in the development of international information exchange of Great Media Debate, initiated in the 70s, and of the MacBride report, resulted from the given debate and presented in year 1980 to the General Conference of UNESCO in Belgrade. The radiography of the debate and the given report has revealed two opposing interpretations of the matrix of international communication: the first was based on the American doctrine concerning the theme of free information flow, and the second -the concept of the need to balance the interaction through communication between North and South, West and East (this option was fixed in the concept on the New World Order of Information and Communication-NOMIC). The article also refers to the conditions for launching the debate and the given report, the effects of the decline and, finally, of the failure of the Great Media Debate, and the reasons for its passage from the UNESCO platform to the academic and (or) of the associative sector, as well. In the end, there are considered the current opportunities for the relaunch on a world scale of the debate on international communication in the Internet age.

În anii 70 ai secolului trecut ONU a formulat opțiunea generală privind instituirea noii ordini internaționale. Ținta acestei ordini, potrivit raportului Comisiei Brandt, formată în 1978 din experți independenți din 17 state în frunte cu fostul cancelar german, Willy Brandt (de aici și denumirea raportului), a constat în depășirea „marii prăpastii" dintre Nord și Sud în dezvoltarea umană, economică în primul rând [23, p.123]. Evaluând impactul internațional al raportului, sociologul American Immanuel Wallerstein, autorul teoriei privind sistemul-lume (*world-systems*), l-a apreciat drept „testament central al liberalismului kantian și iluminist" ce afirmă „valorile egalității, justiției și responsabilității globale" [25, p.103].

În contextul acestei pledoarii generale, între anii 1977-1980 a fost inițiată reconsiderarea paradigmei de comunicare internațională, bazată până atunci pe doctrina de sorginte americană – *fluxul liber informațional* (free flow of information). Acest proces, animând un număr important de țări, a obținut pe parcurs dimensiunile a ceea ce cercetătorii au numit Marea Dezbatere Media. Mobilul ei l-a constituit dezechilibrul în schimbul internațional de informație: între Nord și

Sud. Unul dintre inițiatorii dezbaterii, Mustapha Masmoudi, ministrul de atunci al informațiilor din Tunisia, în articolul său *The New World Information Order* („Noua Ordine Mondială a Informării"), rezumând discuțiile purtate, a relevat:

1) dezechilibrul cantitativ în schimbul de informație Nord-Sud (80 la sută dintre știrile difuzate în țările sudice reprezentau emanările agențiilor de presă din statele nordice, dintre care 20-30 la sută constituie știrile despre realitățile din țările în curs de dezvoltare);
2) inegalitatea resurselor informaționale (cele mai puternice agenții de presă erau de origine nordică, țările în curs de dezvoltare dispuneau doar de o singură agenție de știri, distribuirea frecvențelor radio era dezechilibrată, 45 la sută din țările în curs de dezvoltare nu aveau televiziuni naționale);
3) hegemonia mediilor din Nord, în special din Vest, care exercitau controlul asupra fluxului de informație;
4) lipsa informației în circuitul internațional despre realitățile din țările în curs de dezvoltare;
5) menținerea erei colonialismului în domeniul comunicării;
6) influența Nordului asupra dezvoltării economice, sociale, culturale a Sudului;
7) cadrul legal ineficient (lipsa actelor normative de stabilire a corelației dintre drepturile individuale și cele comunitare, dintre libertatea informației și libertatea de a informa, accesul la sursele de informație, obligația de a rectifica știrile ce distorsionează realitatea, lipsa actelor de deontologie profesională);
8) dezechilibrul în protejarea drepturilor de autor, în alocarea de frecvențe radio și utilizarea telecomunicațiilor [26, p.14-18].

Estimările ministrului tunisian au fost dezvoltate de un șir de cercetători ai fenomenelor din câmpul comunicării internaționale. Astfel, cercetătorii finlandezi, Kaarle Nordenstreng și Tapio Varis, studiind la solicitarea UNESCO piața televizuală mondială, au relevat caracterul unidirecțional al fluxului liber informațional („one-way flow of communication") [19]. Același fenomen l-a atestat profesorul indian Achal Mehra [18, p.51]. Savantul olandez Jaap van Ginneken a afirmat că în anii 70-80 schimbul mondial de știri și imagini era dominat de Nord [7, p.138], iar cercetătorii sud-africani Lucky Madikiza și Elirea Bornman au formulat opinia ca dezechilibrul informațional pune în pericol independența politică și suveranitatea națională a țărilor în curs de dezvoltare [12].

Aceste concluzii au avut în temei multiple date empirice din perioada respectivă. Achal Mehra, referindu-se la ele, menționa: în timp ce peste 73 la sută din populația lumii revin țărilor în curs de dezvoltare și respectiv circa 27 – țărilor

dezvoltate, resursele mediatice din dotare sunt invers proporționale (excepție a fost filmul de lung metraj, unde țărilor în curs de dezvoltare le-a revenit cota de 52 la sută) [18, p.52-53]. În sprijinul acestei aserțiuni cercetătorul a adus mai multe argumente statistice:

- în 1979, 4660 sau 56,7% din cotidiene erau editate în țările dezvoltate, iar 3580 sau 43,4% – în țările în curs de dezvoltare;
- țările dezvoltate dețineau două treimi din emițătoarele radio și 80,7% din receptoarele radio din lume, 95 la sută din emițătoarele de televiziune și 87% din televizoare; țărilor în curs de dezvoltare le revenea astfel o treime din emițătoarele radio și ceva mai puțin de 20 la sută din receptoarele radio, ele dispuneau de 5 la sută din emițătoarele TV și 13% din televizoare;
- 80,1 la sută din titlurile de carte au fost editate în țările dezvoltate și 19,9 – în țările în curs de dezvoltare;
- dacă la o mie de locuitori din țările dezvoltate reveneau 817 aparate de radio, 393 de televizoare, atunci în țările în curs de dezvoltare indicatorii respectivi au constituit 98 și 30;
- în 1974 doar 5 țări (China, Coreea de Nord, Vietnamul de Nord, Albania și Mongolia) nu importau programe TV americane (SUA anual difuza programe TV cu un volum de 150 000 de ore, Marea Britanie și Franța – câte 20 mii, Germania de Vest – 6 mii de ore);
- circa 40 de țări în curs de dezvoltare importau între 50 și 80 la sută de programe TV, iar 20 de țări – între 20 și 50 la sută;
- piața de radio internațional a fost dominată de țările Lumii Întâia și a Doua (URSS emitea săptămânal 2100 de ore de programe radio în 80 de limbi, SUA – respectiv 1924 de ore în 46 de limbi, Germania de Vest – 785 și 37, Marea Britanie – 743 și 38, Franța – 394 și 6, China – 1304 și 43, Egipt – 644 și 30, Taiwan – 633 și 17, India – 388 și 25, Cuba – 410 și 8 [18, p.52-80].

UNESCO, la mijlocul anilor 60, luând în calcul discrepanțele cantitative substanțiale dintre țările lumii în dotarea cu mijloace de informare, a recomandat țărilor în curs de dezvoltare să-și fortifice sectorul comunicațional, astfel încât la 100 (1000) de oameni să revină cel puțin 10 (100) exemplare de ziare cotidiene, 5 (50) receptoare radio și 2 (20) televizoare [6, p.11].

Potrivit datelor cuprinse în Raportul de dezvoltare umană (2002) *(Human Development Report 2002),* pe care le desprindem din cercetarea Ullei Carlsson [2], în anul 1970 acest plafon minimal nu a fost atins de continente întregi. Astfel dacă la mia de locuitori de pe continentul american de nord reveneau 170 de ziare, pe cel european – 281, în Oceania – 269, atunci pe cel african – 12, asiatic – 49,

latino-american și în regiunea Caraibilor – 76. Țările dezvoltate la acest indicator au depășit de 10 ori țările în curs de dezvoltare (292 la 29 de exemplare la 1000 de locuitori). O situație similară se atesta și la compartimentul dotare cu receptoare TV. În timp ce la o mie de oameni ce locuiau pe continentul african reveneau 4,6 televizoare, iar pe cel asiatic – 20, atunci pe cel american de nord – 209, european – 205. Țările dezvoltate la acest indicator au depășit de mai bine de 26 de ori țările în curs de dezvoltare (263 la 9,9 televizoare la 1000 de locuitori). Radioul a constituit unicul sector mediatic în care toate țările au depășit cota minimală stabilită de UNESCO. Dar și în acest caz decalajul dintre țările dezvoltate și cele în curs de dezvoltare era semnificativ – 643 și 90 de aparate de recepție radio.

Dezechilibrul în câmpul comunicării internaționale a generat discuții aprinse atât în cadrul UNESCO, cât și în mediile academice, profesionale, căpătând amploare internațională. Dezbaterea Mass Media, potrivit lui Kaarle Nordenstreng [20], a cunoscut cinci etape relevante.

Prima etapă – *1970-1975* – calificată ca anii de ofensivă a țărilor din Lumea a Treia, susținute de țările fostului lagăr socialist în dezbaterea problemelor stringente ale comunicării internaționale, a fost marcată de lansarea a două concepte importante: Noua Ordine Mondială de Informare și Comunicare (NOMIC) și imperialismul informațional [21]. Ideea cu privire la NOMIC a fost inspirată de Noua Ordine Economică Internațională. Ea a fost formulată pentru prima dată în 1973 în cadrul reuniunii din Algeria a șefilor de state nealiniate [14, p.85]. Înțeles inițial ca echilibrarea fluxului liber informațional, conceptul de NOMIC va fi dimensionat în următoarele etape.

Pe durata primei etape de dezbateri au fost elaborate, de asemenea, teoriile privind imperialismul cultural (H.Schiller), colonialismul electronic (Thomas McPfail), precum și conceptul privind decolonizarea în câmpul comunicării internaționale. În acest sens, drept prim pas a servit elaborarea Declarației UNESCO în materie de mass-media și constituirea primului pool de agenții de presă al țărilor nealiniate cu scopul de a ține piept ofensivei din partea agențiilor mondiale. Acest Pool a fost creat la inițiativa agenției iugoslave TANYUG în anul 1975 și a reunit 10 agenții din țările nealiniate [8, p.57].

Etapa a doua – *1976-1977* – a fost marcată de confruntarea dintre Nord și Sud, dintre Vest și Est pe marginea inițiativei țărilor în curs de dezvoltare de a substitui libera circulație a informației prin circulația liberă, dar echilibrată a informației [15, p.284]. În acest răstimp a fost creat Comitetul Mondial pentru libertatea presei, conceput de adepții fluxului liber informațional ca instrument de zădărnicire a adoptării declarației UNESCO privind mass-media programată la reuniunea din 1976 de la Nairobi, Kenya [14, p.230]. În pofida acestor tentative, dezbaterile mass-mediei și-au urmat cursul. În anul 1976 la San Jose,

Costa Rica, a avut loc prima conferință internațională care s-a pronunțat în favoarea elaborării noilor politici în domeniul comunicării în America Latină și Regiunea Caraibilor [13, p.57]. Peste trei ani, în 1979, la Kuala Lumpur a avut loc cea de-a doua conferință privind politicile de comunicare, care a formulat opțiunea pentru stabilirea Noii Ordini Mondiale de Informare și Comunicare – NOMIC [15, p.283].

La finele acestei etape s-au produs alte două evenimente importante. Primul s-a produs în 1978, când a fost aprobată, în bază consensuală, Declarația UNESCO privind principiile fundamentale referitoare la contribuția mass-mediei la consolidarea păcii și înțelegerii internaționale, la promovarea drepturilor omului și la combaterea rasismului, apartheidului și incitării la război *(Declaration on Fundamental Principles concerning the Contribution of the Mass Media to Strengthening Peace and International Understanding, to the Promotion of Human Rights and to Countering Racialism, apartheid and incitement to war).* Acest document internațional, cunoscut drept Declarația Mass Media din 1978, pentru prima dată de după cel de-al Doilea Război Mondial, a pledat pentru „o circulație liberă și o diseminare mai largă și mai echilibrată a informațiilor" (art.1 al declarației).

Cel de-al doilea eveniment a vizat constituirea de către UNESCO a Comisiei de studiere a comunicării internaționale. Comisia a fost compusă din 16 experți, inclusiv cinci reprezentanți ai Lumii Întâia (SUA, Franța, Japonia, Olanda și Canada), doi reprezentanți ai Lumii a Doua, socialiste (URSS, Iugoslavia), restul constituind exponenții Lumii a Treia (India, Indonezia, Zair, Columbia, Chile, Nigeria, Tunisia, Egipt) [13, p.235]. Al șaisprezecelea membru al comisiei a fost irlandezul Sean MacBride (1904-1988), om politic de talie internațională (în trecut, președinte al Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei, 1950; președinte al executivului *Amnesty International*, 1961-1975; conducător al executivului Biroului Internațional pentru Pace, 1968-1985; laureat al Premiului Nobel pentru Pace, 1974). Sean MacBride a fost președintele comisiei, de unde și denumirea uzuală a comisiei – comisia MacBride.

Această comisie, răspunzând la solicitările enunțate în timpul Marii Dezbateri Media, a studiat tendințele și a elaborat propuneri pentru dezvoltarea ulterioară a comunicării internaționale. Raportul rezultat din acest studiu a fost prezentat în cadrul Conferinței Generale a UNESCO de la Belgrad din anul 1980 (**etapa a treia**). El a fost publicat sub titlul *Many Voices, one world. Communication and Society Today and Tomorrow* (*Multe voci, o singură lume. Comunicarea și societatea de azi și de mâine)* în engleză și franceză ca limbi oficiale ale UNESCO, precum și în alte opt limbi (arabă, chineză, germană, niponă, coreeană, rusă, sârbo-croată și spaniolă).

Raportul MacBride, prezentând radiografia comunicării internaționale, a confirmat existența dezechilibrului în schimbul de știri și de alte fluxuri de informații între țări, precum și inegalitatea în distribuirea resurselor de comunicare. În acest context, comisia a calificat situația ca fiind „inacceptabilă pentru toți" [13, p.18]. Raportul, deși nu a cuprins niciun compartiment special consacrat Noii Ordini Mondiale de Informare și Comunicare, a fost marcat de „ideile NOMIC". Din acest punct de vedere, cercetătorul finlandez Kaarle Nordenstreng a considerat perfect justificată legătura dintre Raportul MacBride și NOMIC „ca parte integrantă a aceleiași mișcări istorice" [21].

Comisia a formulat cinci concluzii fundamentale. Prima a vizat misiunea internațională a comunicării într-o lume „amenințată de cursa înarmărilor" și marcată de „persistența inegalităților". Pornind de la aceste pericole și pledând pentru eliminarea lor în scopul asigurării viitorului omenirii și „chiar al supraviețuirii ei", Comisia a specificat în prima concluzie: „Situația contemporană cere o mai bună și mult mai democratică ordine socială, precum și realizarea drepturilor fundamentale ale omului. Aceste obiective pot fi fructificate doar prin înțelegere și toleranță, dobândite, în mare parte, prin comunicarea liberă, deschisă și echilibrată".

Cea de-a doua concluzie a fost axată pe necesitatea de a institui „o nouă, mai dreaptă și mai echitabilă, ordine în domeniul comunicării". Noua ordine trebuie să ochească în deficiența de bază care, în opinia Comisiei, a afectat comunicarea internațională, și anume pe „eliminarea dezechilibrelor și disparităților în comunicare și structurile ei, și, în special, în fluxurile de informații". Autorii raportului MacBride, relevând oportunitatea în acest sens de a trece „de la principii la reformele de fond și acțiuni concrete", au vizat direct țările în curs de dezvoltare care „trebuie să reducă dependența lor și să susțină *o nouă, mai dreaptă și mai echitabilă, ordine în domeniul comunicării*.

A treia concluzie a Comisiei MacBride a făcut referință la oportunitatea democratizării comunicării. Pornind de la faptul că „libertatea informației (…) reprezintă dreptul fundamental al omului", dar și o condiție fundamentală a democratizării societății, raportul a concluzionat că „democratizarea comunicării la nivel național și internațional, precum și rolul mai mare al comunicării în democratizarea societății dobândește cea mai mare importanță".

Prin a patra concluzie inserată în raport, Comisia MacBride s-a pronunțat pentru elaborarea de către țările în curs de dezvoltare de politici clare în domeniul comunicării conform obiectivelor sociale, economice și culturale de dezvoltare. Guvernele naționale și comunitatea internațională au fost chemate să acorde prioritate planificării și finanțării comunicării. „Fiecare țară ar trebui să dezvolte modele de comunicare, în conformitate cu propriile condiții, nevoile și tradițiile

consolidând astfel integritatea, independența și încrederea în sine", se menționa în concluzia de referință.

Ultima concluzie conține viziunea comisiei asupra esenței Noii Ordini Mondiale de Informare și Comunicare: „Considerațiile de bază care sunt dezvoltate pe larg în corpul raportului nostru sunt menite să ofere un cadru pentru dezvoltarea unei noi ordini de informare și comunicare. Noi vedem punerea ei în aplicare ca un proces continuu de schimbare în natura relațiilor dintre națiuni și pe interior în domeniul comunicațiilor. Dezechilibrele în sistemele de informare și comunicare la nivel național sunt la fel de tulburătoare și inacceptabile ca și cele din sferele socială, economică, culturală și disparitățile tehnologice, atât naționale, cât și internaționale. (...) Decizii cruciale privind dezvoltarea comunicării trebuie să fie luate de urgență, atât la nivel național, cât și internațional" [13, p.192-194].

Raportul MacBride a cuprins 82 de recomandări dintre care 72 au fost acceptate unanim. Țările occidentale au lansat obiecții față de retorica anticomercială a raportului, țările blocului socialist și-au exprimat dezacordul față de clauzele privind eliminarea controalelor de stat, iar țările din Lumea a Treia au cerut un flux informațional mai echilibrat, arată Achal Mehra [26, p.42]. Recomandările Raportului MacBride au fost structurate pe cinci domenii tematice. Ele au avut un obiectiv convergent: libera circulație a informației trebuie să fie echilibrată, echitabilă și bidirecțională, ceea ce, sugerau autorii raportului, ar putea să constituie pivotul NOMIC. Lucrul acesta se desprinde din mai multe recomandări [20, 21, 22, 47, 66, 68, 80].

Raportul MacBride s-a axat pe câteva principii fundamentale: dezvoltarea independentă a politicilor naționale în domeniul comunicării, asigurarea identității culturale, inclusiv a sectorului media, democratizarea media (acces/participare și dreptul de a comunica), cooperarea internațională. Raportul, nota Kaarle Nordenstreng în articolul *A Milestone in the Great Media Debate Monographic,* consacrat aniversării a 25-a a Raportului MacBride, a constituit „o piatră de hotar a istoriei" în „marea dezbatere media". Acesta, deși, în primul rând, a fost un exercițiu științific de a descoperi starea de comunicare din lume, a fost și unul politic prin care s-a încercat trasarea căilor de dezvoltare ulterioară a comunicării internaționale [20].

Raportul MacBride, totodată, a fost marcat de multiple contradicții. Ele au fost atestate atât în raportul propriu-zis, cât și în rezoluțiile adoptate pe marginea lui în cadrul Conferinței Generale a UNESCO de la Belgrad. Din acest considerent, Raportul MacBride a mai fost catalogat drept „un sac" care conține un amestec de pledoarii contradictorii (Gerbner&Siefert) [26, p.461], o „lucrare eclectică" cu „misiune imposibilă" (Nordenstreng) [21]. Astfel, Raportul, deși a arătat rolul crucial al corporațiilor transnaționale în domeniul comunicațiilor

internaționale, nu a recunoscut totuși că noua ordine internațională ar putea viza corporațiile transnaționale. Gabriel Garcia Marquez, Columbia, și Juan Somavia, Chile, membri ai Comisiei MacBride, susținând ideea potrivit căreia comunicarea nu presupune doar noutățile, ci reprezintă „un factor determinant al tuturor proceselor sociale și o componentă fundamentală a modului în care sunt organizate societățile", au pledat pentru edificarea infrastructurii comunicării în țările în curs de dezvoltare. Ei au pus la îndoială un eventual plan Marshall, idee lansată de unele țări dezvoltate, care va tinde în mod nepotrivit să reproducă valorile occidentale și interesele transnaționale în Lumea a Treia [13, p.243-244].

Conferința Generală a UNESCO de la Belgrad, luând în dezbatere raportul MacBride, a adoptat rezoluții cu un conținut incoerent. Astfel, deși s-a pronunțat pentru un flux mai echilibrat de informații, Conferința a evitat să adopte o poziție clară și imperativă în raport cu pledoaria țărilor în curs de dezvoltare privind instituirea Noii Ordini Mondiale de Informare și Comunicare (NOMIC). Astfel, în rezoluția cu numărul 14/19, paragraful 14, UNESCO, prezentând viziunea asupra NOMIC, a formulat, „printre altele", 11 caracteristici. În felul acesta a fost lăsat loc pentru interpretări discreționale sau a fost sugerată lipsa unei viziuni consolidate pe marginea NOMIC. Mai mult, cea de-a doua rezoluție UNESCO, adoptată la Belgrad în materie de comunicare, cunoscută ca „rezoluția venezueleană" (inițiativa a aparținut Venezuelei), practic a conferit un viitor difuz opțiunii NOMIC. Ea abia prevedea întreprinderea de „măsuri pentru inițierea studiilor necesare privind elaborarea de principii legate de Noua Ordine Mondială a Informării și Comunicării" [*apud* 21]. Probabil din acest considerent, demersul lui Mustapha Masmoudi, autorul documentului de lucru nr.31 în care era expusă concepția NOMIC, de a redenumi raportul MacBride din „Multe voci, o singură lume" în „Pentru o Nouă Ordine Mondială a Informației și Comunicării" [13, p.242], nu a fost auzit. Acest fapt l-a făcut pe sociologul francez Armand Mattellart să afirme că opțiunea pentru NOMIC a fost un „dialog între surzi" [15, p.281].

Cercetătorul italian Massimo Ghirelli, referindu-se la documentele conferinței, menționa compromisul atins între cei care susțineau fluxul liber de informație pentru a putea continua să domine prin acest flux și cei care propuneau noi norme internaționale pentru a rupe actuala inegalitate și a promova „un flux echilibrat" de informație; între acei care vedeau în progresul tehnologic rezolvarea problemelor și cei care nu vedeau că schimbările se vor produce iminent și că va trebui în continuare să fie stabilite noi standarde și coduri de conduită pentru o reorganizare a structurilor de informații [6, p.13].

NOMIC ca proces evolutiv, care, în opinia lui Thomas L. McPhal, „caută un echilibru mai just și echitabil în fluxul și conținutul informațiilor, dreptul

la autodeterminare națională a politicilor de comunicații interne, și, în cele din urmă, la nivel internațional, un flux de informații în ambele sensuri" [16, p.14], a supraviețuit ca noțiune și practică doi ani. Asta, scrie Ulla Carlsson, din motivul că a fost „retrogradat" de istorie [2]. Collen Roach, autorul articolului *The Western World and the NWICO: United They Stand*, constatând „discrepanțele" dintre recomandările MacBride și realitățile politice și mediatice, a invocat trei factori care au subminat raportul MacBride: fluxul liber informațional, alianța dintre URSS și țările din Lumea a Treia în opțiunea NOMIC, promovarea controlului de stat asupra mass-mediei [1, p.85-100].

După Conferința Generală a UNESCO de la Belgrad a început următoarea, **a patra, etapă** în Marea Dezbatere Media. De atunci și până în 1990 vectorul ei a fost în declin. Occidentul și SUA, în special, s-au opus deschis Noii Ordini Mondiale a Informării și Comunicării, aceasta fiind considerată produs al Lumii a Treia (terzomondistă) de inspirație sovietică [5, p.109]. Abordarea liberal-flexibilă în problema comunicării, caracteristică administrației Carter, a fost substituită de cea radical-conservatoare după venirea la președinția SUA a lui Reagan. În 1981 s-a produs o „reevaluare istorică" a strategiei de vest în câmpul comunicațional, a estimat Nordenstreng [21].

Prima acțiune de ofensivă în acest sens a fost conferința *Vocile libertății (Voices of Freedom conference*), organizată de Școala de Drept și Diplomație „Austin Barclay Fletcher" a Universității Tufts din SUA (Tuft University's Fletcher School of law and Diplomacy) și Centrul European din Talloires, Franța, în cooperare cu Comitetul Mondial pentru Libertatea Presei (World Press Freedom Committee). Ea s-a desfășurat pe 15-17 mai 1981 și a reunit 63 de lideri media din 21 de țări, oponenți ai Raportului MacBride și ai deciziilor conferinței UNESCO de la Belgrad din 1980. Produsul ei principal a fost Declarația, cunoscută drept Declarația de la Talloires și considerată Magna Carta a presei libere.

Declarația de la Talloires, constituind o pledoarie univocă în favoarea liberei circulații a informațiilor la scară internațională (profesorul American Thomas L. McPhail nota în context că reanimarea formulei inițiale „libera circulație" (free flow) a fost dictată de reducerea valorii ei prin adăugarea cuvântului „și echilibrată ..." [17, p.453], conține zece articole în care este expusă viziunea Conferinței asupra principiilor fundamentale ale presei libere. Astfel art.2 a stipulat că libera circulație a informațiilor și ideilor este esențială pentru înțelegerea reciprocă și pacea mondială. El a stabilit că orice restricție privind circulația de știri și informații este contrară intereselor de înțelegere internațională, o încălcare a Declarației Universale a Drepturilor Omului, a Constituției UNESCO și a Actului final al Conferinței pentru Securitate și Cooperare în Europa, precum și vine în contradicție cu Carta Organizației

Națiunilor Unite. Declarația a pledat pentru informarea deplină a omului care poate fi asigurată prin libera circulație a informației. „Ne opunem ferm oricărei ingerințe în acest drept fundamental", se menționa în art.3. Documentul a promovat accesul liber al oamenilor și al presei la toate sursele de informare, oficiale și neoficiale, în condițiile libertății presei. „Negarea libertății presei neagă toate libertățile individului", se preciza în art.4.

Interesul public solicită o varietate de mijloace de informare în masă independente. Multe țări, din rațiuni economice, se constata în art.6, nu pot susține o multitudine de ziare și reviste tipărite, de stații de radio și televiziune. În asemenea situații, Declarația pleda ca mediile de informare existente „să reflecte puncte de vedere diferite".

Mediile de informație, semnatare ale Declarației de la Talloires, recunoscând decalajul dintre țări în accesul la noile tehnologii informaționale, precum și faptul că noile tehnologii au facilitat foarte mult fluxul internațional de informații, și-au exprimat disponibilitatea să sprijine „eforturile depuse de organizațiile internaționale și alte organisme publice și private pentru a corecta acest dezechilibru și pentru a face această tehnologie disponibilă pentru a promova dezvoltarea la nivel mondial a presei și de difuzare mass-media și profesia de jurnalist" (art.8).

Conferința de la Talloires a constituit un punct de cotitură în Marea Dezbatere Media. În timp ce SUA și aliații săi din Lumea Întâi au reluat promovarea militantă a fluxului liber informațional, țările nealiniate și cele socialiste au continuat să folosească tribuna UNESCO pentru a reveni și opta pentru idealurile NOMIC. Treptat însă, problematica NOMIC a fost scoasă din sfera deciziilor și readusă în sfera discuțiilor. În 1983, Conferința Generală de la Paris a UNESCO în acest sens a stabilit că NOMIC este un „proces evolutiv și continuu pentru a consolida bazele pe care ar putea fi stabilită astfel de ordine care să conducă la o circulație liberă și difuzarea mai echilibrată de informare" [*apud* 21]. Drept consecință, în 1983 au avut două mari discuții la acest subiect. Una s-a desfășurat sub auspiciile fundației țărilor nealiniate NAMEDIA la New Dehli (India), deschisă de prim-ministrul Indira Gandhi. La ea au participat veteranii NOMIC, Masmoudi și MacBride. Cea de-a doua a fost o masă rotundă, inițiată sub egida ONU-UNESCO, fiind organizată în Igls (Austria). Cea de-a treia și ultima masă rotundă consacrată NOMIC care, deși a avut girul ONU, nu a mai fost organizată de către UNESCO, a avut loc în 1986 la Copenhaga.

În anii 80 a demarat implementarea Programului Internațional pentru Dezvoltare a Comunicării (PIDC). Prima ședință a PIDC a avut loc în 1982 la Acapulco, unde au fost stabilite strategiile de dotare a țărilor în curs de dezvoltare cu infrastructura tehnologică necesară pentru media [6, p.13]. Inițial, au fost

făcute încercări de a folosi asistența financiară ca instrument de influențare ideologică a beneficiarilor. Datorită poziției președintelui PIDC, norvegianului Gunnar Garbo, aceste tentative, însă, au fost curmate [21, 2]. Criteriile în selectarea proiectelor au constituit trei recomandări MacBride: independența, încrederea în sine și identitatea culturală. Țările în curs de dezvoltare au avut un sprijin puternic în primii ani, deși, după cum observă cercetătorii, finanțarea a fost o mare provocare. Cel mai mare donator a fost Norvegia, care în primii doi ani de activitate a contribuit cu aproximativ jumătate din bugetul total al PIDC, în timp ce două treimi din cealaltă jumătate au venit din țările în curs de dezvoltare. În 1988, PIDC a dispus de un buget de 13 milioane de dolari pentru 332 de proiecte. În primii ani, crearea serviciilor de știri a fost prioritară, ulterior accentul fiind pus pe educație și formarea profesională. După expirarea președinției lui Garbo, PIDC trece în declin. În cele din urmă, observă cercetătorii, acest program nu a reușit să realizeze decizia conferinței privind sprijinirea libertății și a pluralismului mass-mediei din țările în curs de dezvoltare și cele în tranziție. În perioada 2011-2012, potrivit ultimului raport publicat pe site-ul UNESCO [accesat 04.10.2015] [Disponibil: http://unesdoc.unesco.org/images/0022/002223/222318e.pdf], nouă țări-donatoare au alocat PIDC 3,1 milioane de dolari (cei mai mari donatori fiind Danemarca, Finlanda, Suedia și SUA). Pentru 2012-2013 au fost aprobate 148 de proiecte din 75 de țări cu un buget de $3,2 milioane. Cele mai multe (34%) – pentru Africa, Asia și Pacific (23%), țările arabe (23%). Potrivit site-ului instituțional UNESCO, pe durata existenței PIDC au fost mobilizate peste $100 de milioane, alocate pentru implementarea a 1500 de proiecte în peste 140 de țări.

După conferința de la Belgrad problematica Marii Dezbateri Media privind comunicarea internațională a fost treptat marginalizată. UNESCO, facilitatorul de altă dată al dezbaterilor media și NOMIC, după ce la cârma acestei instituții a venit un nou director general (M'Bow este înlocuit de Federico Mayor), în mod „miraculos și momentan", observa Kaarle Nordenstreng, „a pierdut interesul față de NOMIC și chiar a început să suprime dezbaterea", revenind la principiul liberei circulații a informației [21]. Conferința Generală a UNESCO din 1989 a marcat eșecul final al țărilor nealiniate să readucă pe agendă principiile NOMIC. „În a doua jumătate a anilor 80, notează cercetătorul italian Massimo Ghirelli, tema NOMIC a pierdut din actualitate: odată cu sfârșitul războiului rece, căderea zidului Berlinului și destrămarea regimurilor din est pe prim-plan a apărut resetarea raporturilor politice, lăsând să se întrevadă o lungă perioadă de tranziție" [6, p.14]. De atunci Marea Dezbatere Media a trecut de pe platforma UNESCO pe platformele organizațiilor neguvernamentale și instituțiilor academice.

În anul 1990 Marea Dezbatere Media, potrivit periodizării propuse de Nordenstreng, a intrat în ultima etapă. Platforma principală din această etapă a fost forul independent neguvernamental *Masa Rotundă MacBride* (astfel a fost cinstită memoria lui Sean MacBride, decedat în 1988), denumit și grup de advocacy al dreptului la comunicare. El a fost creat în octombrie 1989, la inițiativa lui Kaarle Nordenstreng, pentru a încuraja discuțiile pe marginea problemelor cuprinse în Raportul MacBride [21].

Masa Rotundă, potrivit site-ului acestei instituții (www.macbrideroundtable.com), concepută ca „un avocat internațional" în domeniul dreptului la comunicare internațională, a reunit cercetători, jurnaliști și alți experți în comunicare pentru a monitoriza starea comunicării mondiale și a disemina concluziile lor printre agențiile ONU, organizațiile nonguvernamentale și mass-media. *Masa Rotundă Mac Bride* a fost organizată anual, începând cu 1989. În total au avut loc 11 reuniuni. Ele au fost organizate de Richard Vincent și Kaarle Nordenstreng la Harare (1989), Praga (1990), Istanbul (1991), São Paulo (1992), Dublin (1993), Honolulu (1994), Tunisia (1995), Seoul (1996), Boulder (1997), Amman (1998) și Leipzig (1999).

Dezbaterea Media în cadrul Mesei Rotunde MacBride din anii 90, având un puternic impact academic (în acest răstimp au fost publicate rezultatele investigațiilor mai multor experți media, inclusiv Kaarle Nordenstreng, Cees Hamelink, Armand Mattellart, Carlo Gagliardi etc.), s-a caracterizat în cea mai mică măsură prin consecințe de ordin politic. UNESCO a încetat să fie epicentrul dezbaterilor media, problemele comunicării au intrat în vizorul Uniunii Internaționale a Telecomunicațiilor (ITU), Acordului General pentru Tarife și Comerț (General Agreement on Tariffs and Trade – GATT. Încorporarea serviciilor de telecomunicații și a celor de comunicare în categoria serviciilor comerciale, produsă în anii 80-90, a conferit alt statut liberei circulații a informației, a autorizat inițiativa privată în domeniul telecomunicațiilor, a extins aria de protejare a drepturilor de autor (din presa tradițională asupra mediilor noi de informare).

La începutul anilor 90, odată cu terminarea războiului rece, căderea socialismului, destrămarea URSS, lumea a devenit „unipolară". În acest context a fost actualizată ideea privind instituirea unei noi ordini internaționale. Tot atunci, experiența CNN din perioada războiului din Golful Piersic a constituit un prilej pentru George Busch, președintele de atunci al SUA, să formuleze necesitatea instaurării ordinii noi și în câmpul comunicării internaționale. Această inițiativă nu venea să reanimeze NOMIC-ul din anii 80, ai cărui beneficiari principali urmau să fie țările nealiniate. Nordenstreng releva faptul că Busch a propus o altă versiune de ordine nouă în domeniul comunicării – cea în care actantul și beneficiarul principal să fie companiile transnaționale [21]. Refe-

rindu-se la acest proiect, Cees Hamelink nota: „Dușmanii idealului democratic egalitar sunt acele forțe care modelează activ noua ordine mondială, care este în prezent în curs de dezvoltare, în mare măsură ca răspuns la prăbușirea comunismului. Noua ordine mondială reprezintă o amenințare gravă la proiectul unei democrații egalitariste, deoarece exacerbează inegalitățile existente și duce la o eroziune profundă de libertate a oamenilor… Având în vedere că noua ordine mondială nu este bine-venită peste tot, ea provoacă, de asemenea, o opoziție acerbă sub forma de fundamentalism național, etnic și religios care, în mod ironic, amenință în mod egal perspectiva unui aranjament democratic de comunicare mondială egalitară. George Gerbner, Hamid Mowlana și Kaarle Nordenstreng, editorii culegerii *The Global Media Debate: Its Rise, Fall, and Reneval (1993)*, identificând o analogie între NOMIC și inițiativa de referință a lui Busch, au făcut o constatare surprinzătoare: NOMIC pentru care a pledat Marea Dezbatere Media din anii 70-80 a fost instaurată, doar că „pe invers" [*apud*: 21]. Asta, de fapt, venea să însemne că noua ordine mondială a informării și comunicării, versiunea Busch, a fost instaurată treptat nu de UNESCO, ci de corporațiile transnaționale.

* * *

Marea Dezbatere Media, axată pe evaluarea consecințelor mondiale ale aplicării doctrinei privind fluxul liber informațional, identificarea noii viziuni asupra dezvoltării comunicării la nivel mondial, pe lansarea principiului privind circulația liberă, echitabilă, echilibrată și bidirecțională a informației Nord și Sud, Vest și Est ca pivot al Noii Ordini Mondiale a Informării și Comunicării (NOMIC), pe promovarea dreptului la „autodeterminare a politicilor de comunicare" [17, p.12], cunoscând afluxuri și refluxuri, ascensiune și declin, a durat peste două decenii. Din rațiuni multiple (politice – interesele divergente ale statelor, ideologice – confruntarea ideologică în anii războiului rece, economice – interesele marilor corporații, culturale – contradicțiile dintre culturile țărilor mari și țărilor mici, tehnologice – accesul gradual la new media și tehnologiile informaționale etc.), NOMIC nu a cunoscut o implementare complexă și consecventă. Totuși, din momentul lansării Marii Dezbateri Media (anii 70) și până în debutul secolului al XXI-lea, situația în câmpul comunicării la nivel mondial, chiar dacă nu a cunoscut o metamorfoză spectaculoasă și dorită de exponenții dezbaterii de referință, s-a caracterizat prin evoluții capabile să reducă decalajul puternic între potențialul de comunicare al țărilor lumii.

În raport cu anii 70, spre sfârșitul anilor 90, mai exact către anul 1997, potrivit Raportului de dezvoltare umană (2002) *(Human Development Report 2002),* decalajul înzestrării cu mediile de comunicare dintre țările dezvoltate și

cele în curs de dezvoltare (calculat la mia de locuitori) s-a redus de la 10 la aproximativ 4 ori în cazul presei scrise, de la 6 la 4 ori – în cazul aparatelor de recepție radio, de la 26 la 3,5 ori – în cazul receptoarelor NOMIC. Tendința respectivă se menține și în secolul în curs, dar deja pe platforma internetului.

Dacă în anii 1999-2000 utilizatorii de Internet au fost concentrați în proporție de 88 la sută în țările industrializate, cărora le reveneau 15% din populația Terrei [4, p.377], atunci la 15 ani distanță, internetul, pe de o parte, a acoperit noi și noi regiuni ale lumii, iar, pe de alta, a devenit accesibil pentru un număr crescând de oameni. În 2005 numărul lor a atins cifra de 1 miliard, în 2010 – 2 miliarde [11, p.24]. Potrivit datelor oferite de statisticile mondiale, în anul 2015, în raport cu 2000, gradul de penetrare a internetului în lume a crescut de șapte ori, constituind la scară globală 42,4 la sută din populația lumii sau peste trei miliarde de oameni care au avut acces la internet [27, p.22] (pentru comparație: în 2011 acest indicator a constituit 32,7 % [9, p.2]).

În perioada de referință, evoluții importante au fost constatate în prezențele internetului în diferite părți ale lumii. Astfel, din cele șapte regiuni trecute în estimarea statistică, cinci au depășit media mondială de penetrare a internetului (42,4%). Astfel, în America de Nord, 86,9 la sută din populație a avut acces la internet, în Oceania/Australia – 72,1%, în Europa – 70,4%, în America Latină și țările din regiunea Caraibilor – 52,4%, în Orientul Mijlociu – 48,1%. Media mondială nu a fost surmontată de Asia și Africa (rata de penetrare a internetului pe aceste continente în 2015 a constituit respectiv 34,8 și 27,5% față de 26,2 și 13,5% în 2011 [9, p.2].

E de menționat totodată că în aceste regiuni au fost înregistrate unele dintre cele mai înalte ritmuri de sporire a penetrării internetului. Astfel, dacă în anul 2000 pe continentul african erau ceva mai mult de 4,5 milioane de utilizatori ai internetului, atunci în 2015 numărul lor a crescut până la circa 318 milioane de oameni. În Asia acest indicator a constituit de la 114,3 milioane la 1,4 miliarde de utilizatori. Ritmuri ascendente de penetrare a internetului au fost atestate și în celelalte părți ale lumii – în Orientul Mijlociu (de la 3,2 milioane la 113,6 milioane), în America Latină și regiunea Caraibilor (de la 18 la peste 322 de milioane de oameni). În virtutea gradului avansat de saturare a pieților interne, ritmuri mai joase de penetrare a internetului s-au înregistrat în America de Nord (cu 187,1%), în Oceania și Australia (cu 251,6%), în Europa (cu 454,2%) [27]. În pofida acestei disproporții, noua galaxie, cea a Internetului, a produs, dar și a marcat „transformarea în comunicare” [3, p.24].

Mutații importante s-au produs și în clasamentul țărilor în funcție de gradul de penetrare a internetului. Ele, pe de o parte, denotă că internetul a încetat să mai fie apanajul aproape exclusiv al țărilor industrializate occidentale, cum

s-a atestat la începutul mileniului al treilea, iar, pe de alta, denotă menținerea inegalității în lume la această platformă de comunicare mondială. Astfel, în 2014, aproape 75% din totalul utilizatorilor de internet din lume au locuit în 20 de țări (China, SUA, India, Japonia, Brazilia, Rusia, Germania, Nigeria, Marea Britanie, Franța, Mexic, Indonezia, Egipt, Vietnam, Filipine, Italia, Turcia, Spania și Canada), restul de 25% au fost din alte 178 de țări, fiecare dintre acestea reprezentând mai puțin de 1% din numărul total de utilizatori. Republica Moldova e pe locul 106 (la finele lui 2014 în republică erau 1,7 milioane de utilizatori) [10]. În 2014, China, țara cu cei mai mulți utilizatori (642 milioane în 2014), a reprezentat aproape 22% din total, și are mai mulți utilizatori decât următoarele trei țări împreună: Statele Unite ale Americii, India și Japonia. Printre primele 20 de țări, India este cu cea mai mică penetrare: 19%, dar cu cea mai mare rată de creștere anuală. La capătul opus, Statele Unite ale Americii, Germania, Franța, Marea Britanie și Canada au cea mai mare penetrare: peste 80% din populația țărilor respective au conexiune la internet [11].

Totodată se menține dependența continuă a mediilor din țările în curs de dezvoltare de informația furnizată de țările dezvoltate. Anual exportul mondial de programe TV constituie 250 mii de ore, 75 la sută din SUA [6, p.11]. Către 2005, țările din Sud au fost sub incidența agențiilor mondiale. De exemplu, *Reuters* consacra 25 la sută din știrile sale externe Europei, 7 – Asiei, 2,1 – Africii, *AFP* – 2 % Africii și 0,9 – Asiei, *AP* oferea țărilor asiatice zilnic știri de 90 mii de cuvinte, iar din regiune primeau știri în volum de 19 mii de cuvinte [6, p.7].

În concluzie constatăm că la 35 de ani de la lansarea raportului MacBride, multe dintre obiectivele NOMIC își păstrează actualitatea. Din această perspectivă se impune actualizarea Raportului MacBride și conformarea lui la necesitățile comunicării mondiale din sec. al XXI-lea. Asemenea precedente sunt. Un exemplu poate fi raportul „Nord-Sud. Un program de supraviețuire", elaborat de comisia Brandt în 1980, care a fost actualizat în 2001 de către comisia dirijată de James Quilligan. Acesta, intitulat *Ecuația Brandt (The Brandt Equation),* fiind un omagiu adus lui Brandt decedat în 1992 [23, p.123], a oferit o abordare nouă asupra perspectivelor dezvoltării economice a lumii moderne. Comunicarea mondială are nevoie de asemenea abordare acum, la început de mileniu, când tendințele globalizării și ale edificării societății informaționale globale se fortifică, iar noțiunea tradițională de Noua Ordine Mondială a Informării și Comunicării practic a dispărut din uzul politicienilor, rămânând doar în vizorul cercetătorilor.

Referinţe bibliografice:

1. *Beyond Cultural Imperlism. Globalization, communication an the new international order*. Ed. by Peter Golding and Phil Harris. London: Sage Publ., 1997. 257 p.
2. Carlsson U. *The Rise and Fall of NWICO – and Then? From a Vision of International Regulation to a Reality of Multilevel Governance*. Disponibil: http://www.bfsf.it/wsis/cosa%20dietro%20al%20nuovo%20ordine.pdf [accesat 12.03.2014].
3. Castells M. *Comunicazione, Potere e Contropotere nella network society*. Disponibil: http://www.caffeeuropa.it/socinrete/castells.pdf [accesat 12.12.2014].
4. Castells M. *The Rise of the Network Society*. Oxford:Wiley-Blackwell, 2010. 597 p.
5. Diodata E. *Introduzzione alla comunicazione politica internazionale*. Perugia: Guerra, 2003. 182 p.
6. Ghirelli M. *L'antena e il baobab. I dannati del villaggio globale*. Torino: SEI, 2005. 143 p.
7. Ginneken J. van. *Understanding Global News. A critical introduction*. London-Thousand Oaks-New Delhi: Sage Publications,1998. 239 p.
8. Grandi R. *Comunicazioni di massa. Teorie, contesti e nuovi paradigmi*. Bologna: CLUEB,1984. 225 p.
9. *Human Rights and Ethics: Concepts, Methodologies, Tools, and Applications: Concepts, Methodologies, Tools, and Applications*. (2015). Disponibil: https://books.google.md/books?id=eh2XBQAAQBAJ&pg=PA37&lpg=PA37&dq=unesco,+conference+generale,+mass+media+declaration+1989&source=bl&ots=43rRxuc06i&sig=KHfgLuEcpsYOHKveDzlxrBE1ZJk&hl=ro&sa=X&ei=cEWsVOCRH6agyAPCr4DwCQ&ved=0CFcQ6AEwCTgK#v=onepage&q=unesco%2C%20conference%20generale%2C%20mass%20media%20declaration%201989&f=false [accesat 01.02.2015].
10. În doi ani, numărul utilizatorilor de internet în RM a crescut cu 8%. Disponibil: //http://newsmoldova.md/11022015/flux-de-stiri/82254.htm [accesat 11.02.2015].
11. Internet Users. Disponibil: http://www.internetlivestats.com/internet-users/#trend [accesat 16.09.2015].
12. Madikiza L., Bornman E. *International communication: shifting paradigms, theories and foci of interest*. Disponibil: http://courses.comm.psu.edu/comm-410-fall-kim/week-four [accesat 30.04.2015].

13. *Many voices, one world* (the MacBride Report). Paris: UNESCO,1980. p.244 p.
14. Mattelart A. *La comunicazione globale*. Roma: Riuniti, 1998. 143 p.
15. Mattelart A. *La comunicazione mondo*. Milano: Il Saggiatore, 1997. 413 p.
16. McPhail Th. L. *Electronic Colonialism. The Future of International Broadcasting and Communication*. London: Sage Publ., 1981. 260 p.
17. McPhail Th. L. *Global Communication: Theories, Stakeholders and Trends. Third editions*. Chichester: Willey Blackwell Publ., 2010. 400 p.
18. Achal M. *Free flow of information: a new paradigm*. New-York-Westport, Connectitut-London: Greenwood Press,1986. 225 p.
19. Nordenstreng K., Varis T. *Television Traffic. A One Way Street*? Rapports and Papers on Mass Communications. Paris: UNESCO, 1974. 62 p. Disponibil: http://unesdoc.unesco.org/images/0000/000075/007560eo.pdf [accesat 22.02.2015].
20. Nordenstreng K. *A Milestone in the Great Media Debate Monographic*. Disponibil: http://www.mesadiversitat.cat/pfw_files/cma/recerca/quaderns_cac/Q21nordenstreng_EN.pdf [accesat 03.01.2015].
21. Nordenstreng K. *MacBride Report as a Culmination of NWICO*. Disponibil: http://www.uta.fi/cmt/en/contact/staff/kaarlenordenstreng/index/Grenoble.pdf [accesat 10.03.2015].
22. *Statistics confirm ICT revolution of the past 15 years*. Disponibil: http://www.itu.int/net /pressoffice/press_releases/2015/17.aspx [accesat 7.01.2015].
23. Stere A. E., Popa I., Cotescu S. L. *Fundamentarea conceptului de „dezvoltare durabilă"*. Disponiobil: www.eea-journal.ro/includes/showArticle.php [accesat 21.04.215].
24. *The ITU ICT Facts and Figures – The world in 2015*. Disponibil: http://www.itu.int/en/ITU-D/Statistics/Pages/facts/default.aspx [accesat 16.09.2015].
25. Wallerstein I. *Geopolitica e Geocultura: saggi sul evoluzione dei sistema-mondo*. Trieste: Asterios, 1999. 246 p.
26. *World communications. A Hanbook*. Editors George Gerbner and Marshal Siefert. New York-London: Longman, 1984. 527 p.
27. *World Internet Usage and Population Statistics*. Disponibil: http://www.internetworldstats.com/stats.htm [accesat12.09.2015].